

**CONCEPT JAARREKENING 2018
UNIE VAN WATERSCHAPPEN**

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Bestuursverslag 2018	5
	De vereniging	5
	Accountant	5
	De organisatie	5
	Bestuursprogramma	6
	Overzicht 2018	6
	Highlights	6
	Interbestuurlijk programma (IBP)	6
	Bestuursakkoord Klimaatadaptatie	6
	Klimaatakkoord	7
	Extreem weer	7
	Apeldoornsessie	7
	(Her)benoemingen	8
3	Resultaten 2018	9
3.1	Waterbeleid	9
	1 Waterveiligheid	9
	2 Waterkwaliteit	9
	3 Watersysteem	10
3.2	Vereniging & Communicatie	11
	Een mix van nieuwe en oude tradities	11
	De waterschappen in landelijke media	11
	Vorbereiding waterschapsverkiezingen	11
	Ondersteunende lobbytrajecten	12
	Vakkanjers	12
	Uitbreiding van het team	12
3.3	Moderne overheid	12
	Aanpassing belastingstelsel	12
	Financiële ruimte	12
	Nieuwe cao en oprichten werkgeversvereniging	13
	Digitale ontwikkelingen	13
	Nieuwe Waterschapspeil 2019 en Waves Dashboard	13
	Duurzaam opdrachtgeverschap en C)2-schaduwprizen	13
	Crisiskompas	14

3.4	Programma Innovatie, duurzaamheid en internationaal	14
	Highlights	14
	Klimaatakkoord	14
	Aquathermie	14
	Circulaire economie	14
	Transitieagenda's	14
	Innovatiedag	15
	Waterketen	15
	Dutch Water Authorities	15
3.5	Team BJZ	15
	Omgevingswet	15
	Overige resultaten	15
3.6	Bedrijfsvoering	15
	Financiën	16
	Risicomanagement/interne beheersing	16
3.7	Korte vooruitblik 2019	17
3.8	Samenvatting begroting 2019	17
	Programma's Unie	17
	Programma Waterbeleid	17
	Programma Vereniging en communicatie	18
	Programma Moderne Overheid	18
	Programma Innovatie Duurzaamheid en Internationaal	19
	Team Bestuurlijk Juridische zaken	20
	Bezetting Uniebureau	20
	Personeel	21
	Financiële gevolgen en contributiestijging	21
4	Financiën	22
	Financiële positie	22
	Balans per 31 december 2018	23
	Staat van baten en lasten 2018	24
	Kasstroomoverzicht	25
	Toelichting op de jaarrekening	26
	Toelichting op de onderscheiden posten van de balans	29
	Resultaten	35
	Publicatie in het kader van de Wet normering bezoldiging topfunctnarissen publieke en semipublieke sector	36
	Overige gegevens	37

1 INLEIDING

2018 was een uitzonderlijk druk en dynamisch jaar voor de (Unie van) waterschappen. Er is hard gewerkt en veel bereikt. In 2018 werd goed zichtbaar dat de waterschappen een vanzelfsprekende partner zijn in het oplossen en aanpakken van grote maatschappelijke vraagstukken zoals klimaatverandering, de energietransitie en circulaire economie. Niet eerder hadden wij een jaar waarin de waterschappen zo actief betrokken zijn geweest bij zoveel akkoorden en afspraken met de rijksoverheid, VNG, IPO, bedrijfsleven en kennisinstellingen. De uitgebreide beschrijving hiervan vindt u in dit jaarverslag maar ik licht er graag een paar belangrijke afspraken uit.

Met het **Interbestuurlijk programma** (IBP) is het afgelopen jaar heel duidelijk gekozen voor een aanpak waarbij de inzet van alle overheden voor het oplossen van belangrijke maatschappelijke vraagstukken en uitdagingen zoals klimaatverandering, circulaire economie en energietransitie, vereist is. Het programma, dat de gebruikelijke bestuursakkoorden per thema vervangt, biedt waterschappen kansen om op een programmatische manier samen te werken met de andere overheden en goede afspraken te maken.

Met het in november afgesloten **Bestuursakkoord klimaatadaptatie** geven rijk, gemeenten, waterschappen en provincies gezamenlijk een impuls aan de aanpak van klimaatadaptatie en uitvoering aan de maatregelen zoals afgesproken in het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie. Het Rijk en decentrale overheden stellen hiervoor gezamenlijk 600 miljoen beschikbaar.

Op de valreep van dit jaar is het **ontwerp van het Klimaatakkoord** aangeboden aan het kabinet. De waterschappen zijn hier blij mee omdat dit een goede basis vormt voor concrete maatregelen. Waterschappen merken dagelijks de gevolgen van klimaatverandering met extremer weer en een steeds sneller stijgende zeespiegel. Zonder bestrijding van de oorzaak is het dweilen met de kraan open.

Het **extreme weer** van het afgelopen jaar met ongekende droogte, hevige storm en wateroverlast maakt het grote belang van ons waterwerk alleen maar duidelijker. Dat brengt grote verplichtingen en uitdagingen met zich mee om de kracht van de waterschappen zichtbaar te maken en in te zetten om samen met andere overheden de schouders te zetten om Nederland leefbaar te houden.

We kunnen met elkaar terugkijken op een bijzonder en succesvol jaar 2018 en zien al weer vooruit naar 2019. Een belangrijk jaar voor de waterschappen met de verkiezingen op 20 maart. Nieuwe besturen zullen weer belangrijke keuzes moeten maken over water, klimaat, energie, natuur en landbouw. We zien er naar uit!

2 BESTUURSVERSLAG 2018

De Unie van Waterschappen is de vereniging van de 21 Nederlandse waterschappen. Waterschappen zijn verantwoordelijk voor het beheer van waterkeringen, het regionale waterbeheer en het zuiveren van afvalwater. De Unie van Waterschappen is de spreekbuis voor de gezamenlijke belangen, zowel nationaal als internationaal. De Unie van waterschappen werkt voor, door en met de waterschappen. De vereniging is het platform voor het uitwisselen van kennis over toekomstbestendig waterbeheer in ons land, een krachtig en deskundig belangenbehartiger en een authentieke en betrouwbare samenwerkingspartner.

Dit jaarverslag beschrijft de activiteiten van de Unie van Waterschappen in 2018.

DE VERENIGING

De Nederlandse waterschappen zijn verenigd in de Unie van Waterschappen. Het hoogste orgaan van de vereniging is de Ledenvergadering. Alle leden van de Unie zijn in de Ledenvergadering vertegenwoordigd. De ledenvergadering vergadert 4 keer per jaar. De ledenvergadering benoemt de leden van het Uniebestuur. De bestuursleden en de voorzitter van het bestuur worden benoemd voor een periode van 3 jaar met de mogelijkheid tot eenmalige herbenoeming. Het bestuur bestaat uit 6 leden met ieder een eigen portefeuille. In 2018 bestond het bestuur uit de volgende personen:

- Hans Oosters, voorzitter (per 1 januari 2019 opgevolgd door Rogier van der Sande).
- Hein Pieper, vicevoorzitter
- Dirk-Siert Schoonman, bestuurslid
- Toine Poppelaars, penningmeester
- Hetty Klavers, bestuurslid
- Ingrid Ter Woorst, bestuurslid.

Er zijn 6 door de Ledenvergadering ingestelde bestuurlijke commissies die, op hun afgebakende beleidsterreinen, besluiten kunnen nemen. deze commissies worden voorgezeten door de leden van het Uniebestuur.

De directie bestaat uit twee leden:

- Albert Vermuë, algemeen directeur en secretaris van het bestuur.
- Cathelijn Peters, directeur.

ACCOUNTANT

Alfa Registeraccountants is de controlerend accountant van de Unie sinds 2015. Door de Unie is gezorgd voor uitgebreide relevante gegevens op basis van een door Alfa tevoren uitgereikte zogenaamde PBC (prepared-by-client) lijst. In de laatste week van januari en de eerste week van februari heeft de eindejaarscontrole plaatsgevonden. Daar zijn geen bijzonderheden uit naar voren gekomen.

DE ORGANISATIE

Het bureau staat onder leiding van een directie bestaande uit een algemeen directeur en een directeur. Daarnaast wordt er gewerkt in vier programma's en een staffbureau bedrijfsvoering. De vaste formatie bestaat uit 65 fte. Daarnaast wordt gewerkt met een flexibele schil (ongeveer 15-20%) van voornamelijk medewerkers van de waterschappen,

In 2018 zijn de inhoudelijke taken verdeeld over de volgende programma's:

- Waterbeleid
- Vereniging en Communicatie
- Moderne Overheid
- Innovatie, Duurzaamheid en Internationaal.

Het Stafbureau Bedrijfsvoering ondersteunt de programma's met ICT, financiën, HRM en facilitaire zaken. Daarnaast is de programmaleider Vereniging en Communicatie verantwoordelijk voor het team Bestuurlijk-Juridische zaken.

BESTUURSPROGRAMMA

De complexe maatschappelijke opgaven van deze tijd vragen om een nieuwe manier van samenwerking tussen overheden, maatschappelijke organisaties, bedrijfsleven en burgers. Het Bestuursprogramma 2016-2018 'Verenigd in Water' vormde ons kompas in deze ontwikkelingen in 2018. Dit Bestuurs-programma legt de focus op vier thema's:

- Vereniging van waterschappen: moderne vereniging, (verenigings)communicatie, educatie en participatie.
- Water is van ons allemaal: Waterveiligheid, schoon water, wateroverlast en droogte, internationale opgave, duurzaamheid en energie.
- Het waterschap als toegankelijke en transparante overheid: duurzame financiering, opheffen financiële belemmeringen, werkgeverschap.
- De Unie van Waterschappen als partner: betrouwbaar en zelfbewust (kernwoorden: partnerschappen, bestuursakkoord, water, ruimte en economie).

OVERZICHT 2018

2018 was een turbulent jaar. Een jaar waarin de interbestuurlijke samenwerking rondom grote maatschappelijke opgaven serieus vorm kreeg, waarin weerextremen ons werk en de media domineerden, waarin er veel ingezet is gepleegd op de voorbereiding op de Omgevingswet, we stevig met elkaar discussieerden over een nieuw belastingstelsel en de ledenvergadering in de laatste vergadering van dit jaar unaniem Rogier van der Sande tot nieuwe voorzitter koos. En er gebeurde nog veel meer. Hieronder een aantal highlights.

HIGHLIGHTS

Interbestuurlijk programma (IBP)

Op 14 februari tekenden minister-president Rutte, minister Ollongren van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, de VNG, IPO en de Unie van Waterschappen het Interbestuurlijk Programma. Het Interbestuurlijk Programma bevat de uitgangspunten voor een gezamenlijke aanpak van maatschappelijke vraagstukken die de verschillende bestuurslagen overstijgen, bijvoorbeeld op het gebied van klimaat, duurzame economische groei en energie. Met het Interbestuurlijk programma (IBP) wordt heel duidelijk gekozen voor een aanpak waarbij de inzet van alle overheden voor het oplossen van belangrijke maatschappelijke vraagstukken en uitdagingen zoals klimaatverandering, circulaire economie en energietransitie, vereist is. Het programma, dat de gebruikelijke bestuursakkoorden per thema vervangt, biedt waterschappen kansen om op een programmatische manier samen te werken met de andere overheden en goede afspraken te maken.

Bestuursakkoord Klimaatadaptatie

Met het in november afgesloten bestuursakkoord klimaatadaptatie geven rijk, gemeenten, waterschappen en provincies gezamenlijk een impuls aan de aanpak van klimaatadaptatie en uitvoering

aan de maatregelen zoals afgesproken in het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie. Het Rijk en decentrale overheden stellen hiervoor gezamenlijk 600 miljoen beschikbaar.

Het Bestuursakkoord bevat zeven ambities voor een waterrobuuste en klimaatbestendige inrichting van Nederland:

- Kwetsbaarheid in beeld brengen;
- Risicodialoog voeren en strategie opstellen;
- Uitvoeringsagenda opstellen;
- Meekoppelkansen benutten;
- Stimuleren en faciliteren.
- Reguleren en borgen;
- Handelen bij calamiteiten.

Op basis van stresstesten brengen gemeenten, waterschappen en provincies uiterlijk in 2020 de opgaven voor ruimtelijke adaptatie in beeld, en bepalen zij de noodzakelijke maatregelen voor een klimaatbestendige en waterrobuuste inrichting. Dat moet resulteren in regionale uitvoeringsagenda's.

Klimaatakkoord

Op de valreep van is het ontwerp van het Klimaatakkoord aangeboden aan het kabinet. Het resultaat van dit akkoord moet zijn dat de CO₂ uitstoot in 2030 met ten minste 49% moet zijn teruggedrongen. Waterschappen merken dagelijks de gevolgen van klimaatverandering met extremer weer en een steeds sneller stijgende zeespiegel. Zonder bestrijding van de oorzaak is het dweilen met de kraan open. Daarom hebben de waterschappen een ambitieus klimaat- en energiebeleid, gericht op het opwekken van duurzame energie uit biogas, wind en zon en het verkennen van potentiële energiebronnen zoals aquathermie. Samen met gemeenten en provincies beschouwen waterschappen de Regionale Energiestrategieën als een belangrijk instrument om vraag en aanbod op het gebied van duurzame energie in de regio bij elkaar te brengen.

Extreem weer

Het extreme weer van het afgelopen jaar met ongekende droogte, hevige storm, wateroverlast en hoogwater op de rivieren van begin 2018 maakt het grote belang van ons waterwerk alleen maar duidelijker. 2018 gaat de boeken in als één van de droogste jaren uit de geschiedenis van Nederland. Deze uitzonderlijke droogte zorgde voor uitzonderlijke situaties en maatregelen die moesten worden genomen door de waterbeheerders. De droogte maar ook de hevige storm en situaties van wateroverlast en hoogwater bood de waterschappen een podium om hun werk te etaleren. De Unie heeft de landelijke woordvoering over de droogte voor de waterschappen gecoördineerd, mediaverzoeken over de waterschappen verdeeld en als informatiekanal gefungeerd richting de waterschappen en het ministerie van I&W. De langdurige droogte en hoe we dit met z'n allen hebben aangepakt biedt ook veel kansen om te leren. Hiermee is gelijk actief aan de slag gegaan en dit zal een vervolg krijgen in 2019.

Apeldoornsessie

Eind augustus heeft een succesvolle en drukbezochte bestuurlijke tweedaagse plaatsgevonden met het thema "Op naar de waterschapsverkiezingen in een veranderende maatschappij". Paul Scheffers en Jeroen Haan verzorgden een inspirerende inleiding over dit thema.

In drie deelsessies kregen alle deelnemers meer inzicht in de kracht van het woord, de do's and dont's van social media en werd geoefend met woordvoering rond de verkiezingen.

(Her)benoemingen

In 2018 zijn Uniebestuursleden Hetty Klavers en Ingrid ter Woorst herbenoemd in het Uniebestuur voor een periode van drie jaar. Rogier van der Sande werd benoemd als nieuwe voorzitter van de Unie van Waterschappen.

3 RESULTATEN 2018

3.1 WATERBELEID

Het Programma Waterbeleid werkte in 2018 aan drie hoofdthema's (waterveiligheid, waterkwaliteit en watersysteem) en bereikte hiermee de volgende resultaten (highlights).

1 Waterveiligheid

2018 markeerde voor **het Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP)** de verschuiving van het opzetten van de alliantie naar een uitvoeringsprogramma. De afgelopen jaren is de alliantie opgezet en hiermee is veel bereikt. Nu zijn we gericht op de uitvoering van de versterkingen, waar een stabiel en voorspelbaar programma voor nodig is. Het HWBP heeft in 2018 als alliantie de taken aangescherpt en de programmadirectie heeft verbetertrajecten voor de primaire processen ingezet. De productie van het HWBP stond hierdoor onder druk maar heeft er niet onder geleden. Dit proces versterkt de verbinding tussen waterschappen en HWBP versterkt en het eigenaarschap van waterschappen in de alliantie.

De UvW heeft in 2018 de tweede Voortgangsrapportage opgeleverd voor de **beoordelingen van de primaire keringen**. Er zijn de afgelopen maanden goede stappen gezet, er wordt constructief met elkaar samengewerkt en meegedacht en er worden gaandeweg veel leerervaringen opgedaan. Tegelijkertijd blijkt dat de beoordeling erg arbeidsintensief is (tussenevaluatie uit 2017: factor 1.5 tot 2 meer dan gepland) en dat het beoordelingsinstrumentarium nog niet optimaal werkt en op onderdelen nog moet worden uitgeleverd. De planning en kwaliteit van de beoordelingen staan hierdoor onder grote druk. In dat licht is UvW met een afvaardiging van waterschappen in gesprek geweest met het ministerie van I&W over verbeteringen aan de factsheets en het instrumentarium. Ook heeft UvW de oorzaken in beeld gebracht van de extra benodigde inzet en middelen voor de beoordelingen, en handelingsperspectieven geschetst waarmee waterschappen in 2019 aan de slag gaan.

2 Waterkwaliteit

In 2018 is op voorstel van de Unie de landelijke overlegstructuur waterkwaliteit gewijzigd. Het Bestuurlijk Overleg Delta-aanpak Waterkwaliteit is omgevormd tot **3 versnellings tafels**: één tafel voor landbouwstoffen, één tafel voor chemische stoffen en een bestuurlijke tafel voor de delta-aanpak breed. De tafels worden voorgezeten door een onafhankelijk voorzitter: Gerard Doornbos. IPO, Vewin en Unie zijn intensiever betrokken bij de agendering en besluitvorming. Hierdoor krijgt het waterkwaliteitsdossier de (bestuurlijke) aandacht die het verdient. Een belangrijk resultaat hiervan is een stimuleringsregeling vanuit I&W ten behoeve van het verwijderen van medicijnresten uit het afvalwater. Als Unie hebben we de ketenaanpak benadrukt om te komen tot een doelmatige en effectieve inzet van middelen. Met behulp van de regeling kan nu onderzocht worden wat het effect is op het watersysteem.

Inhoudelijk is op een groot aantal onderwerpen stappen gezet. In de eerste plaats is er hard gewerkt aan de voorbereidingen voor de derde ronde stroomgebiedbeheerplannen, daarnaast zijn de afspraken uit de delta-aanpak waterkwaliteit deels uitgevoerd: de structurele aanpak opkomende stoffen, de ketenaanpak medicijnresten, de kennisimpuls waterkwaliteit en de aanpak landbouwemissies. Onder regie van het RBO Maas is een aantal stappen gezet om de rolverdeling van de verschillende partijen rond het toezicht op landbouwemissies verder te verhelderen: het rapport Bastmeijer en aansluitend daarop het advies van de Commissie Deskundigen Meststoffenwet (CDM). Mede naar aanleiding van deze adviezen wordt nu overleg gevoerd hoe dit toezicht het beste in de omgevingswet en het invoeringsbesluit geregeld kan worden.

Tenslotte is ook zeer intensief gewerkt aan **Brusselse regelgeving**: onder meer de Unie-inzet bij de evaluatie van de Kader Richtlijn Water, de Richtlijn Stedelijk afvalwater en het gemeenschappelijke landbouwbeleid, de ontwerprichtlijn hergebruik effluent voor irrigatie. In het kader van dit laatste onderwerp heeft Bureau Brussel een succesvol werkbezoek van de rapporteur van het Europees Parlement, Huitema, aan Delfland georganiseerd.

Een ander voorbeeld van de bereikte resultaten voor waterkwaliteit is dat de kaders voor de **bestuurlijke invulling van de KRW-doelen** voor de KRW-waterlichamen voor de periode 2022 tot 2027 door de Stuurgroep Water zijn vastgesteld. Het gaat daarbij om de kaders voor de bestuurlijke ruimte die de waterbeheerders hebben voor de technische aanpassing van doelen aan nieuwe kennis, het zo nodig faseren, het eventueel aanpassen van de KRW-doelen en hoe moet worden omgegaan met afwenteling. Vanuit de Unie is hiervoor veel inzet geleverd.

3 Watersysteem

2018 was een uitzonderlijk droog jaar. Vergelijkbaar met die van de zomer van 1976: het droogste jaar tot nu toe. De Landelijke Coördinatiecommissie Waterverdeling (LCW) en het Managementteam watertekorten (MTW) kwamen vele malen bijeen. De landbouw en de natuur leden aanzienlijke schades, verzilting vormde een probleem zowel in de riviermondingen als ook, wat een nieuw verschijnsel was, op het IJsselmeer. Drinkwatervoorziening kwam meer in geding dan wel eens werd verondersteld. Het Uniebureau heeft met de waterschappen een grote inzet voor de **bestrijding en communicatiebegeleiding van deze droogte crisis geleverd**. En het **evaluatierapport** hierover is inmiddels opgesteld. De Unie en de waterschappen zijn ook betrokken bij de landelijke evaluatie over de droogte en de aparte evaluatie – door het ministerie van IenW - over de crisisorganisatie.

Om een waterrobuuste en klimaatbestendige inrichting te versnellen en te intensiveren heeft de Unie na een intensief lobbytraject samen met VNG, IPO en het Rijk in 2018 een **bestuursakkoord Klimaatadaptatie** kunnen tekenen. In het bestuursakkoord zegt het rijk 300 miljoen euro toe voor ruimtelijke adaptatie. In 2019 en 2020 zal als start in totaal 26,7 miljoen euro beschikbaar zijn vanuit het rijk voor proces-ondersteuning, kennisontwikkeling, kennisdeling en pilots voor klimaatadaptatie bij decentrale overheden. Daarnaast heeft de Unie in 2018 bijgedragen aan de ontwikkeling van **standaarden voor de stresstest ruimtelijke adaptatie**. De standaarden helpen gemeenten en waterschappen bij het in beeld brengen van de kwetsbaarheid voor klimaatverandering. Tijdens de Stuurgroep Ruimtelijke Adaptatie van 25 januari 2019 zullen de standaarden worden vastgesteld. Daarnaast heeft de Unie een overzicht en analyse gemaakt van het voorkomen, compenseren en verzekeren van **klimaatschade**. Hiermee is het waterschapsstandpunt voor dit onderwerp verduidelijkt en kan dit ingebracht worden in een bredere discussie over voorkomen, compenseren en verzekeren van schade door weersextremen onder de vlag van het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie (DPRA) die in 2019 zal gaan plaatsvinden. Tevens is een nadere duiding van Meerlaagsveiligheid uitgewerkt met een focus op laag 2: de ruimtelijke inrichting. Dit advies is aangeboden aan de Deltacommissaris en wordt integraal onderdeel van het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie. Vanuit het DPRA is nog een hoogtepunt dat een brede werkgroep nu bezig is met een verkenning van de bouwregelgeving. Hiervoor is op basis van Plan van Aanpak een uitgebreide inventarisatie van de knelpunten gemaakt. En dankzij onze lobby staat nu op de woonagenda dat nieuwbouwwoningen klimaatbestendig moeten worden gebouwd.

In 2018 was de Unie zeer nauw betrokken bij de totstandkoming van de **NOVI**, met als voornaamste doel het goed borgen van 'water' in de ruimtelijke visie. We zijn daarbij telkens opgetrokken met IPO en VNG en hebben met elkaar, met bestuurlijke input van onze leden, een manifest aangeboden aan de minister. In dit manifest hebben we het belang en de gewenste richting van de

NOVI als volgt geformuleerd: *De Nationale Omgevingsvisie krijgt waarde als ze selectief is. Klimaatadaptatie en energietransitie zijn bijvoorbeeld ordenende principes. Tegelijkertijd moet de NOVI de juiste vraagstukken met elkaar verbinden. Dit zijn opgaven waar samenwerking tussen alle overheden en met burgers en ondernemers, de sleutel tot succes is. (...)*

Met de invoering van de Omgevingswet vervallen de bestaande wetten en regels voor de fysieke leefomgeving. In omgevingsvisies moeten rijk, provincies en gemeenten zorgen voor samenhang in het ruimtelijke beleid. Samenhang is nodig: de opgaven zijn legio en leggen allen een claim op de beschikbare ruimte. Landbouw, natuur, voedselvoorziening, woningbouw, de energietransitie, de wateropgaven, de KRW, green deals, blue deals etc.

In de NOVI formuleren Rijk en decentrale overheden de samenhang tussen de opgaven - en hoe deze elkaar kunnen versterken - op het hoogste schaalniveau. Deze manier van samenhang aanbrengen moet doorwerken in de POVI's (provinciale omgevingsvisies) en de GOVI's (gemeentelijke omgevingsvisies).

In 2018 is het eindrapport van de **veldproef muskusratten** verschenen. Na de tussenrapportage van de veldproef muskusratten is opdracht gegeven om een bureaustudie naar bestrijdingsstrategieën uit te voeren. Deze studie is eind 2018 gereed gekomen, in 2019 vindt hier bestuurlijke besluitvorming over plaats.

Begin 2018 is de '**Bestuurlijke verkenning waterschapswegen – Waar een wil is, is een weg**' gepubliceerd. In de door Karla Peijs uitgevoerde verkenning is onderzocht hoe belemmeringen bij de overdracht van waterschapswegen naar gemeenten kunnen worden weggenomen. Uit de verkenning blijkt dat de overdracht van de waterschapswegen maatwerk is. Er is geen voorkeursscenario. Het rapport geeft per overheidslaag aanbevelingen om belemmeringen voor de overdracht weg te nemen. Hierna hebben diverse waterschappen afspraken gemaakt met gemeenten over de overdracht.

3.2 VERENIGING & COMMUNICATIE

Een mix van nieuwe en oude tradities

Het programma Vereniging & Communicatie heeft in 2018 verdere stappen gezet in de uitvoering van het bestuursprogramma 'Verenigd in Water' door de organisatie van de Steenwegsessies te continueren en om te vormen naar een nieuwe "Unie-traditie", te zorgen voor een dagelijkse nieuwsvoorziening met de nieuwsdienst, door thema's te agenderen bij het politiek-bestuurlijke netwerk (waterkwaliteit, klimaatadaptatie, energie en circulaire economie) en een nieuwe weg in te slaan met het tijdschrift 'Het Waterschap'. Bestaande "tradities" zoals de Waterschapsdag, de Bestuurdersdag, de Apeldoorn Tweedaagse en de Waterinnovatieprijs vonden ook in 2018 weer plaats.

De waterschappen in landelijke media

2018 was daarnaast een enerverend jaar voor het programma. Met de woordvoering rond de droogte, de komst van het Klimaatakkoord en de daar bijbehorende aandacht voor aquathermie en de aandacht voor de stijgende zeespiegel en klimaatadaptatie werd veelvuldig de pers gehaald.

Vorbereiding waterschapsverkiezingen

De Unie is in 2018 gestart met de voorbereidingen voor de waterschapsverkiezingen op 20 maart 2019. Voor deze verkiezingen is er voor het eerst een gezamenlijke campagne voor alle waterschappen. Ook zal voor de verkiezingen weer gebruik worden gemaakt van een stemhulp. V&C heeft de

aanbestedingstrajecten voor de campagne en de digitale stemhulp in 2018 uitgevoerd. Samen met de waterschappen werken we toe naar succesvolle waterschapsverkiezingen op 20 maart 2019.

Ondersteunende lobbytrajecten

2018 stond in het teken van het Bestuursakkoord Klimaatadaptatie en het Klimaatakkoord. Voor beide trajecten is een intensieve lobby gevoerd, via de ministeries en via de Tweede Kamer. Voor Klimaatadaptatie is het gelukt dat het Rijk een financiële bijdrage gaat leveren via het Deltafonds. Voor het Klimaatakkoord is het Rijk bereid de Waterschapswet te wijzigen zodat waterschappen klimaatneutraal kunnen worden.

Vakkanjers

Het SmartWater Hotel en een regenpaneel zijn in de prijzen gevallen tijdens de finale van Vakkanjers, een ontwerpwedstrijd voor ruim 6000 vmbo'ers en mbo'ers. Dit jaar daagde de Unie van Waterschappen hen uit om oplossingen voor wateroverlast te bedenken.

Uitbreiding van het team

Het team van V&C is in 2018 uitgebreid met een nieuwe junior communicatieadviseur, een evenementmedewerker en een extra webredacteur. Dit resulteerde onder meer in een nieuw intranet, een aantal succesvolle evenementen (o.a. het TEO-festival, de IBP-ledendag en de Netwerkdag Water) en een communicatieve ondersteuning bij de totstandkoming van de werkgeversvereniging.

3.3 MODERNE OVERHEID

Het programma Moderne Overheid draagt eraan bij dat waterschappen door burgers, bedrijven en andere overheden, maatschappelijke partijen en instellingen wordt erkend als:

- Een moderne overheid die goed toegerust is op zijn taken;
- Een organisatie die zich voortdurend voldoende snel aanpast aan de relevante maatschappelijke ontwikkelingen;
- Een volwaardige samenwerkingspartner.

Het programma bereikte hiermee de volgende resultaten (highlights).

Aanpassing belastingstelsel

De Commissie Aanpassing Belastingstelsel heeft de eerste helft van 2018 nog hard gewerkt om te komen met een voorstel aan het Uniebestuur. In juni is het eindadvies aangeboden aan het Uniebestuur. Het Uniebestuur heeft het voorstel tot aanpassing van het belastingstelsel half juni ter besluitvorming voorgelegd aan de leden-waterschappen. Op 14 december 2018 is in de ledenvergadering van de Unie van Waterschappen geconstateerd dat er op dit moment te weinig draagvlak is voor het voorstel voor de aanpassing van het belastingstelsel. De waterschappen zijn het erover eens dat het hebben van een eigen belastingstelsel een randvoorwaarde is voor een duurzaam en toekomstbestendig waterbeheer. We willen hier als waterschappen zelf regie op houden. Nu de waterschapsverkiezingen (20 maart 2019) voor de deur staan, is het zaak om dit draagvlak bij de nieuwe algemene besturen te verkrijgen. Daarom wordt de (bestuurlijke) discussie over de gewenste aanpassing van het belastingstelsel met minimaal een half jaar verdaagd. Ambtelijk kan er bij waterschappen doorgedacht worden over knellende problemen in het belastingstelsel.

Financiële ruimte

De Unie heeft in 2018 gezamenlijk met IPO en VNG overleg gevoerd met het kabinet over de EMU-tekort norm. Waterschappen moeten kunnen blijven investeren in het tempo en volume dat voor onze taakuitoefening noodzakelijk is. Daarvoor is voldoende ruimte in het EMU saldo nodig. De emu-ruimte werd in 2017 door het kabinet op 0,3% gezet. Door een goede lobby is het gelukt om dit in

2018 naar 0,4% te verhogen. Hiermee is de verwachting dat wij onze noodzakelijke investeringen binnen de besteedbare ruimte kunnen laten plaatsvinden.

Daarnaast is het de Unie gelukt om de **BTW koepelvrijstelling** voorlopig te behouden. De staatssecretaris van Financiën heeft – naar aanleiding van onze lobby- de toezegging gedaan om zijn besluit om de BTW-koepelvrijstelling te beperken op te schorten en zich in Europees verband in te zetten voor behoud van de koepelvrijstelling.

Nieuwe CAO en oprichten werkgeversvereniging

Op 20 juli hebben vakbonden en werkgevers het cao-akkoord voor de waterschappen getekend. Dit betekent dat er arbeidsvoorwaardelijke afspraken zijn gemaakt voor de jaren 2017, 2018 en 2019. Hierin zijn onder andere afspraken gemaakt over het fit en vitaal houden van medewerkers.

Daarnaast is op 6 december 2018 de Vereniging werken voor waterschappen opgericht. Deze vereniging zal vanaf 1 januari 2019 gaan werken aan een nieuwe, moderne cao voor de waterschappen en gelieerde organisaties. De vereniging neemt de werkgeverstaken over van de Unie van Waterschappen. Dit was noodzakelijk vanwege de overgang naar het civiel recht: de wet op de collectieve arbeidsovereenkomst gaat gelden. Door een zelfstandige vereniging op te richten, kunnen ook bedrijven zoals de belastingkantoren uit de waterschapssector lid worden van de werkgeversvereniging en gebruikmaken van de cao. De werkgeversvereniging denkt ook mee over de invulling van werkgeverschap en goede arbeidsvoorwaarden en onderhandelt over de nieuwe cao waterschappen.

Digitale ontwikkelingen

Aan de Unie is in het kader van digitalisering gevraagd voor 2018 prioriteit te geven aan afspraken om “de basis op orde te brengen” en om regionale bestuurlijke bijeenkomsten te organiseren over het thema digitale transformatie. De Unie heeft daarom samen met de waterschappen de Baseline “Basis op Orde” opgesteld waarin beschreven staat wat minimaal nodig is om bij te kunnen blijven op het gebied van digitalisering. De Unie heeft daarnaast drie succesvolle regionale bijeenkomsten voor bestuurders georganiseerd en een werkbezoek van staatssecretaris Knops van BZK aan de waterschappen over digitalisering.

Ook heeft de Unie een actieve bijdrage geleverd aan de ‘Aanvullende Afspraken Bestuursakkoord Water’ over o.a. cybersecurity en informatie.

Nieuwe Waterschapspeil 2019 en Waves Dashboard

Op 31 oktober is de nieuwe Waterschapspeil 2018 aan minister Cora van Nieuwenhuizen van het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat overhandigt. In Waterschapspeil 2018 tonen de waterschappen wat zij in de periode 2015-2017 hebben bereikt met het uitvoeren van hun kerntaken en welke trends en ontwikkelingen daarop van invloed zijn geweest. Om het leren van elkaar voor waterschappen gemakkelijker te maken, is door de Unie het online ‘WAVES’ dashboard ontwikkeld op de vernieuwde website waterschapsspiegel.nl. In deze online omgeving kan de bezoeker de prestaties van de waterschappen op verschillende thema’s met elkaar vergelijken.

Duurzaam opdrachtgeverschap en CO₂-schaduw prijzen

De waterschappen willen de opgedane kennis rond CO₂-schaduw prijzen en duurzaam opdrachtgeverschap zo snel mogelijk toepassen in zoveel mogelijk projecten en programma’s. De afgelopen jaren hebben we hieraan al aandacht besteed in de vorm van cursussen, netwerken, monitoring en ondersteuning vanuit de Unie van Waterschappen. Om hieraan een krachtige impuls te geven ontvangt de Unie van Waterschappen financiële ondersteuning vanuit het Rijk uit de Klimaatvelop van € 600.000,- voor 2019.

Via slimme aanbesteding kunnen overheden en bedrijven op een klimaatneutrale en circulaire manier inkopen. Hiermee kan de afzetmarkt voor duurzame producten en diensten worden vergroot en

kunnen zij optreden als launching customer. De waterschappen willen het instrument Maatschappelijk Verantwoord Inkopen (MVI) en de Aanpak Duurzaam GWW inzetten om bij te dragen aan CO₂-reductie via duurzaam opdrachtgeverschap, ook bij (grote) infrastructurele projecten.

Crisiskompas

In 2018 is in regionaal verband hard gewerkt aan de nadere invulling van het Crisiscompas om uiteindelijk in 2020 te realiseren dat waterschappen een (veer)krachtig partnerschap in crisisbeheersing hebben. Ook is het Uitvoeringsprogramma geborgd in de reguliere processen van waterschappen. Verder is onderzocht hoe de rol van de Unie in 2019 op het gebied van crisis vorm zal krijgen.

3.4 PROGRAMMA INNOVATIE, DUURZAAMHEID EN INTERNATIONAAL

Het doel van programma innovatie, duurzaamheid en internationaal is te laten zien dat waterschappen er toe doen en faciliteren dat waterschappen elkaar beter weten te vinden om waterbeheer beter (incl. duurzamer) en goedkoper te krijgen. We bereiken dat via de sporen:

- Etaleren van het waterschapswerk (paradepaardjes Waterinnovatiedag met prijs en Dutch Water Authorities);
- Versnellen en belemmeringen wegnemen met name op het gebied van energie, grondstoffen, sociale innovatie en waterketen;
- Allianties uitbouwen, hulp bieden is hulp ontvangen. Aansluiten op agenda's van anderen levert steun voor de waterschappen op (topsector Water en DWA).

Het programma kende de volgende highlights.

Klimaatakkoord

Het ontwerp Klimaatakkoord (energieakkoord) is opgesteld en waterschappen hebben daar een waardige positie in. In het akkoord is geregeld dat waterschappen meer energie mogen produceren dan ze zelf nodig hebben. Tevens is de positie van de waterschappen in 30 RES-regio's veiliggesteld. Waterschappen hebben invloed aan de vele tafels en subtafels. We worden als waterschappen energieneutraal en dragen actief bij aan een energieneutraler Nederland.

Aquathermie

Aquathermie is stevig gepositioneerd. Er komt een Green Deal en een programmabureau Aquathermie waar €900.000,- voor beschikbaar is gesteld. De Unie levert de programmamanager voor het programmabureau.

Circulaire economie

Circulaire economie (CE) is stevig op de agenda gezet bij de waterschappen. De Unie heeft hier mede voor gezorgd door het uitwisselen van ervaringen te faciliteren. Onder andere via acties zoals: Steenwegsessie CE, oprichting themagroep CE, Circulaire challenge, Innovatieprijs met als thema CE. Via de verschillende Uniecommissies wordt gewerkt aan een gezamenlijk standpunt van de waterschappen met betrekking tot CE en wat handelingsperspectieven zijn. Als Unie hebben we succesvol het verband weten te leggen bij het rijk tussen Circulaire economie en voorkomen CO₂ uitstoot.

Transitieagenda's

De Unie heeft een sturende rol gespeeld bij de transitieagenda's (als vervolg op het grondstoffenakkoord) die de komende jaren het uitgangspunt vormen voor de ontwikkelingen op het gebied van circulaire economie. Daaruit voortkomend is de taskforce herijking afvalstoffen (Commissie Sorgdrager) ingericht die ten behoeve van de uitvoeringspraktijk de vinger op de zere plek legt als het gaat om belemmerend regelgeving. Hiervoor heeft de Unie €100k externe middelen ter beschikking gesteld gekregen.

Innovatiedag

De Innovatiedag op 29 november was een groot succes met een Waterinnovatieprijs die weer 125 inzendingen kende. 1,2 miljoen twitteraars en vele landelijke media is bereikt. Met Circulaire Innovatie Challenge hebben we een nieuwe dimensie aan de Waterinnovatiedag gegeven.

Waterketen

Waterketen samenwerking om 450 miljoen minder uit te geven in 2020 gehaald. Unie heeft de focus gehouden op de BAW-doelen (minder meer kosten, hogere kwaliteit en minder kwetsbaarheid). Ook is aandacht gevraagd voor de relatie met klimaat en kwaliteit. In de 45 regio's wordt de samenwerking gestimuleerd.

Dutch Water Authorities

Het merk Dutch Water Authorities (DWA) is stevig en succesvol neergezet. Alle waterschappen werken onder dit merk in het buitenland. Dit heeft tot massa geleid en ministeries (en andere) zien ons als aantrekkelijke partner. Dit heeft geleid tot de Blue Deal waarin ons internationale waterschapswerk in één klap is verdubbeld. De Taskforce Blue deal is ingericht en we zetten in op een programma bestaande uit 21 voorstellen die in maart 2019 in aanmerking willen komen voor medefinanciering vanuit het Rijk.

3.5 TEAM BJZ

In 2018 is er vanuit het Team BJZ veel geparticipeerd in wetgevingstrajecten en gelobbyd om het belang van water en waterschappen goed tot uitdrukking te laten komen.

Omgevingswet

Veel inzet is gepleegd in op de (implementatie van de) Omgevingswet, waarbij team BJZ een belangrijke (coördinerende) rol vervulde. Centraal stonden in 2018 de lobby/consultaties ten aanzien van de Invoeringswet en het Invoeringsbesluit en de Aanvullingenwetten/besluiten bodem, natuur, grond en geluid. Ook wordt met het oog op de komst van de Omgevingswet gewerkt aan een tweetal handreikingen: handreiking waterschapsverordening en handreiking projectbesluit.

Overige resultaten

- de implementatie van de privacywetgeving/Algemene Verordening Gegevensbescherming;
- bijdrage aan de totstandkoming van het Interbestuurlijk Programma;
- succesvolle lobby met VNG en IPO met betrekking tot de Wet open overheid;
- juridische ondersteuning bij de totstandkoming van de nieuwe werkgeversvereniging Vereniging Werken Voor Water;
- samen met programma Waterbeleid gewerkt aan een nieuwe gedragscode op basis van de Wet natuurbescherming;
- ondersteuning geleverd aan de Commissie Aanpassing Belastingstelsel (CAB);
- juridische ondersteuning rondom droogte en de daaruit voortgevloeide schades;
- 4 succesvolle juristennetwerkdagen.

3.6 BEDRIJFSVOERING

De afdeling bedrijfsvoering heeft tot doel het bureau van de Unie op een adequate, snelle en efficiënte manier te adviseren en te ondersteunen. Het stafbureau bedrijfsvoering zet zit in om maatschappelijk verantwoord te ondernemen en daar alert op bij de inkoop van goederen en diensten en de keuze van leveranciers.

Het stafbureau bedrijfsvoering is de afgelopen jaren qua formatie gelijk gebleven terwijl de ondersteuningsvraag vanuit de organisatie sterk is gegroeid. Dit komt in belangrijke mate door de geïntensiverde samenwerking tussen de mede-overheden. Trajecten als het IBP, Klimaatakkoord, Blue Deal etc vragen veel van de medewerkers van bedrijfsvoering. In 2019 moet er een plan komen hoe we de benodigde ondersteuning op het gewenste niveau kunnen blijven bieden.

In 2018 is hard gewerkt aan werkplek 2.0. Medewerkers van de Unie zijn voor hun werk vaak buiten de deur. Het is efficiënt en plezierig als zij hun werkzaamheden tijd- en plaats onafhankelijk kunnen voortzetten. Bovendien is de servercapaciteit ontoereikend mede vanwege de programma's en projecten (IBP, Projectbureau RES, Blue deal etc) die we als Unie hosten. In 2019 zal hier extra in geïnvesteerd moeten worden.

In 2018 heeft de intensieve samenwerking met HWH ertoe geleid dat we niet meer werken met twee sharepoints maar met één gezamenlijk Sharepoint gehost door HWH.

HR heeft samen met de medewerkers van de Unie nagedacht over beter bij de Unie passende ontwikkelgesprekken.

FINANCIEN

Als uitgaven en inkomsten afgezet worden tegenover het beschikbare budget voor 2018 is er een positief saldo zijnde € 97.477,-.

Na voorstel resultaatbestemming ter hoogte van € 60.000,- kan het dan resterende bedrag zijnde € 37.477,- worden toegevoegd aan de Algemene Reserve hetgeen betekent dat het vermogen weer iets positiever is zijnde € 496.854,- De financiële continuïteit (weerbaarheid) is derhalve goed.

Het feit dat een positief resultaat is gehaald heeft vooral te maken met de extra middelen (subsidies en stimuleringsgelden oa. Green deal duurzaam GWW, bijdrage NWB-fonds) die we hebben kunnen binnenhalen. Hierdoor konden bepaalde zaken extra worden gedaan (denk hier bijvoorbeeld aan ontwikkelen E-learning nieuwe bestuursleden) en konden bepaalde kosten worden gedekt uit deze externe middelen. Ook was er sprake van een hogere btw compensatie.

RISICOMANAGEMENT/INTERNE BEHEERSING

De programma's worden aangestuurd door programmaleiders. Drie keer per jaar rapporteren zij over de voortgang van werkzaamheden aan de directie. Wekelijks waren er bilaterale gesprekken tussen de directie en programmaleiders over ontwikkelingen die van invloed zijn op de prestaties. De administratieve organisatie, met daarin begrepen maatregelen van interne beheersing, vormt een belangrijk instrument om een betrouwbare en toereikende informatievoorziening te verkrijgen. Dit is van belang voor elk niveau in de organisatie ter ondersteuning en sturing van het interne beheer en het interne toezicht. Er is in het kader van de interne beheersing voldoende scheiding van bevoegdheden. Eén en ander is vastgelegd in het Handboek Financiën. Deze wordt ook aangepast na eventuele opmerkingen van de accountant. Na de laatste interim controle was dit overigens niet nodig. De continue werking van de ICT systemen vraagt om onze aandacht. In 2019 zal hier een impuls aan moeten worden gegeven. Er zijn geen liquiditeitsproblemen omdat we extra middelen hebben ontvangen vanuit subsidies en stimuleringsgelden. Tevens hebben we nog een krediet van 2 miljoen euro welke wij het afgelopen jaar niet hebben hoeven aan te spreken. Tot slot kan worden gemeld dat zich in het verslagjaar geen bijzondere risico's en onzekerheden hebben voorgedaan.

3.7 KORTE VOORUITBLIK 2019

20 maart 2019 vinden er **verkiezingen** plaats. De eerste maanden van het jaar zullen in het teken staan van de gezamenlijke voorbereidingen hierop en de communicatie hierover. Na de verkiezingen zal er aandacht zijn voor **de kennismaking met en het inwerken** van de nieuwe bestuursleden. Ook in de bestuurlijke commissies van de Unie zal hier ruim aandacht aan worden besteed. De nieuwe voorzitter zal met het bestuur ook kennis gaan maken met de nieuwe besturen van de waterschappen en ophalen wat er speelt bij de verschillende waterschappen.

In 2018 zijn vele akkoorden gesloten met het rijk, gemeenten, provincies en andere partijen over voor de waterschappen hele belangrijke opgaven. In 2019 zullen al deze akkoorden in **uitvoering** gebracht moeten worden. Waterschappen, gemeenten en provincies zullen samen aan de slag moeten met de gemaakte afspraken. Denk hierbij aan de afspraken in het kader van **het IBP, het bestuursakkoord klimaatadaptatie, het klimaatakkoord, de deltaxaanpak waterkwaliteit, en de implementatie van de Omgevingswet**.

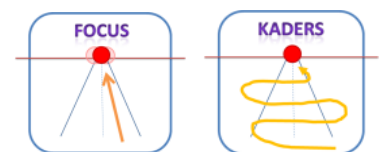
In 2019 zullen de evaluaties over de **droogte** worden afgerond en zullen hierover vervolgsafspraken worden gemaakt. Daarnaast zal er naar verwachting een bestuursakkoord **NOVI** worden gesloten met het rijk, VNG en IPO. In 2019 zal ook bestuurlijke besluitvorming gaan plaatsvinden over de derde **stroomgebiedsbeheerplannen**. Ook een onderwerp als **digitalisering/informatisering** zal in 2019 de nodige aandacht van de waterschappen en de Unie vragen. In 2019 zullen we verder voortbouwen op de goede samenwerkingsrelaties met VNG, IPO en het rijk.

3.8 SAMENVATTING BEGROTING 2019

Programma's Unie:

Beleidsmedewerkers en programmaleiders zorgen met elkaar voor de implementatie van het bestuursprogramma.

Binnen programma worden duidelijke doelen afgesproken (wat wil de Unie bereiken (*focus*) en binnen welke randvoorwaarden (*kaders*).

De programma's zorgen voor de invulling van de behoefte van beleidsmedewerkers aan verbondenheid met collega's op inhoud en werkwijze. Daarnaast maken de programma's ook de dwarsverbanden expliciet die zich voornamelijk focussen op de wijze waarop beleidsmedewerkers binnen de Unie werken.

De programma's worden hieronder kort beschreven; verderop in deze begroting volgt een uitgebreidere beschrijving. Bij de programma's gaat het om richten, inrichten en verrichten; richten door middel van het bijvoorbeeld het bestuursprogramma, inrichten door per jaar de begroting te vervaardigen en verrichten door met de medewerkers te spreken over werkplannen en persoonlijke ontwikkelplannen.

Programma Waterbeleid: de beïnvloeding van het nationale en provinciale waterbeleid & besluitvormingsproces.

Prioriteiten:

- Richting geven, sturen en bijdragen aan implementatie van het waterveiligheidsbeleid;

- Richting geven, sturen en bijdragen aan de Delta-aanpak waterkwaliteit;
- Richting geven, sturen en bijdragen aan de ruimtelijke adaptatie (deltabeslissing) en de strategische aanpak van wateroverlast;

In 2019 wordt voor dit programma een uitgave begroot van **€ 204.000,-**

Waterkwantiteit	73.000
Hoogwaterbescherming	65.000
Waterkwaliteit	66.000

Programma Vereniging en Communicatie: coaching van de communicerende organisatie, strategisch handelen met stakeholderverantwoordelijkheid.

Prioriteiten:

- Goede positionering van (het werk van) de waterschappen
- Doorontwikkeling en innovatie van communicatieinstrumenten
- Uitwerking van het bestuursprogramma Verenigd in Water en de landelijke communicatiestrategie
- Campagne voor de waterschapsverkiezingen 2019, inclusief een online stemhulp
- Het stimuleren van educatieprojecten bij de waterschappen
- Het verbeteren van het interne communicatiebewustzijn

In 2019 wordt voor dit programma een uitgave begroot van **€ 724.000,-**

Kosten Het Waterschap	120.000
Educatie	25.000
Digitale Media	23.000
Sponsoring (Gemalenstichting)	8000
Landelijke Waterschapsverkiezingen	395.000
Waterschapsdag,- diner en bestuurdersdagen	93.000
Lobby en communicatie	60.000

Programma Moderne Overheid:

Het programma Moderne Overheid draagt er aan bij dat het waterschap door burgers, bedrijven, andere overheden, maatschappelijke partijen en kennisinstellingen wordt erkend als:

- Een moderne overheid die goed toegerust is op zijn taken;
- Een organisatie die zich voortdurend voldoende snel aanpast aan de relevante maatschappelijke ontwikkelingen;
- Een volwaardige samenwerkingspartner.

Prioriteiten 2019:

- Het onderzoek naar de houdbaarheid van het belastingstelsel van de waterschappen (watersysteemheffing, zuiveringsheffing en verontreinigingsheffing) is in 2018 door de Commissie Aanpassing Be-

lastingsstelsel (CAB) afgerond. In 2018 zal hierover onder leiding van het Uniebestuur de besluitvorming door de waterschappen plaatsvinden. 2019 staat in het teken van het, in nauwe samenwerking met I&W doorgeleiden van de voostellen (departementen en TK) en het uitwerken van de voorstellen tot de benodigde aanpassing van de wetgeving.

- Om hun taken goed te kunnen uitvoeren hebben de waterschappen voldoende financiële ruimte nodig. Ook voor het uitvoeren van afspraken die de waterschappen met het rijk en medeoverheden hebben gemaakt in het Interbestuurlijk programma is ruimte nodig. Hiervoor moeten waterschappen beschikken over een eigen belastingstelsel dat die taken goed ondersteund en zo min mogelijk gehinderd worden door belemmeringen die voortvloeien uit financiële en fiscale regelgeving. In 2019 zetten we erop in om de nodige ruimte veilig te stellen en met het rijk afspraken te maken over het wegnemen van belemmeringen.
- De sectorscan digitalisering heeft uitgewezen dat waterschappen als sector aan het begin van de digitale transformatie staan. Digitalisering staat op de agenda maar de realisatie blijft achter. Afsproken is dat alle waterschappen binnen twee á drie jaar de basis op orde brengen. Dit is vastgelegd in de in 2018 vastgestelde baseline basis op orde. In 2019 zullen diverse initiatieven worden opgepakt om de waterschappen hierbij te ondersteunen. Ook zal gestart worden met het monitoren van gemaakte afspraken.
- De Wet normalisering rechtspositie ambtenaren (Wnra) bepaalt dat vanaf 1 januari 2020 onder andere de Wet op de collectieve arbeidsovereenkomst (CAO) voor ons van kracht is. Deze wet biedt het kader voor CAO-onderhandelingen en stelt eisen aan de onderhandelende partijen. Per 1 januari 2019 wordt hiervoor een werkgeversvereniging opgericht. 2019 zal in het teken staan van het samen met de waterschappen inregelen van deze vereniging.

In 2019 wordt voor dit programma een uitgave begroot van **€ 467.000,-**

Financieel, economische, dienstverlenende waterschappen	85.000
Bedrijfsvergelijkingen	200.000
Goed opdrachtgeverschap	85.000
Crisisbeheersing	60.000
Aantrekkelijk Werkgeverschap	17.000
Digitalisering	20.000

Programma Innovatie Duurzaamheid en Internationaal:

Zorgen dat waterschappen hun meerwaarde laten zien (maatschappelijke en economisch zowel nationaal al internationaal).

Faciliteren dat waterschappen meer gezamenlijk kunnen optrekken om het waterbeheer beter en goedkoper te maken.

Prioriteiten:

- *Etaleren:* Laten zien dat waterschappen innovatief zijn en alle innovatierollen bekleden (ontwikkelen van technieken en methoden, launching customer, lead user, delegaties ontvangen, etc.) en zo de positie van waterschappen te behouden of te verbeteren.
- *Versnellen, initiëren agenderen.* De Unie kan het waterschapswerk versnellen en belemmeringen weg nemen door waterschappen als collectief te laten werken en meer te laten leren van elkaar. De Unie zet met name voor energie en grondstoffen nieuwe 'stippen aan de horizon' en kan daardoor deze thema's versnellen. Binnen de waterketen realiseren van afspraken uit het bestuursakkoord water; 450 miljoen minder uitgeven in 2020. Daarnaast zal de Unie voor sociale innovatie/participatie en toekomst verkenningen/trend analyses voor het collectief agenderend en initiërend zijn. Deze

initiatieven zullen vanzelfsprekend aansluiten bij behoefte of lopende initiatieven van waterschappen.

- *Allianties uitbouwen*: Hulp bieden aan anderen is ook hulp ontvangen. Aansluiten of agenda's van anderen helpen realiseren levert uiteindelijk ook steun voor waterschappen op. De Unie is daarom actief in de topsector water en heeft Dutch Water Authorities gelanceerd en is druk bezig dit door te ontwikkelen (meer impact realiseren, en zichtbaarheid vergroten)

In 2019 wordt voor dit programma een uitgave begroot van **€ 629.000,-**

Internationaal	213.000
Innovatie	140.000
Grond en Energie	196.000
Waterketen	80.000

Team Bestuurlijk Juridische zaken

interne afstemming en samenwerking op bestuurlijk juridisch gebied versterken.

Prioriteiten:

- Uitwerking Interbestuurlijk Programma
- Wijziging Waterschapswet
- Totstandkoming wet- en regelgeving Omgevingswet
- Ontwikkelen handreikingen
- Implementatie Wet natuurbescherming/actualisatie gedragscode flora en fauna
- Totstandkoming en implementatie wet- en regelgeving digitalisering
- Herziening belastingstelsel waterschappen
- Fiscale wetgeving

In 2019 wordt voor dit onderdeel een uitgave begroot van **€ 52.000,-**

Wet en regelgeving	27.000
Fiscale wetgeving en beleid	25.000

Daarnaast zorgt het Stafbureau Bedrijfsvoering voor de ondersteuning van het bureau en de vereniging.

Bezetting Uniebureau

Ongeveer 60 medewerkers voeren de werkzaamheden uit. Hierbij wordt opgemerkt dat dit aantal wordt 'aangevuld' met medewerkers van waterschappen en trainees voor tijdelijke projecten, in verband met tijdelijke vervanging en uit een oogpunt van loopbaanontwikkeling. Dus een 'plus' van ongeveer 15% tot 20% op de 60 'vaste' medewerkers.

In 2018 is geconstateerd dat er meer behoefte is aan strategische sturing en advisering. Het MT zal daarom inzetten op een steviger collectief en een meer strategische rol voor de programmaleiders. Daarnaast is geconstateerd dat er behoefte is aan een wnd. directeur.

Personeel

Het accent van de werkzaamheden van de beleidsmedewerkers ligt op de lobby, communicatie (in- en extern) en de regie van beleidsprocessen. De persoonlijke ontwikkeling staat centraal. De sleutel tot succes is het bieden van richting, ruimte en vanzelfsprekend het behalen van afgesproken resultaten. Daar zijn ook de benodigde competenties op afgestemd.

Financiële gevolgen en contributiestijging

De ledenvergadering van 29 juni 2018 is akkoord gegaan met een stijging van de contributiebijdrage met 4,5%. Daarvan is 2,3% de geprognosticeerde inflatie in 2019. Tijdens genoemde vergadering werden ook de nieuwe CAO afspraken bekend. Omdat de 4,5% nog gebaseerd was op een stijging van de salarissen met 6% maar de uiteindelijke stijging, op dat moment, 7,5% bleek te zijn is, met instemming van de ledenvergadering, een correctie toegepast op de post salarissen en dat betekende dat de stijging van de contributiebijdrage niet 4,5% zou worden maar 5,52%.

De reguliere begroting bedraagt uiteindelijk ongeveer 10,2 miljoen euro. Daarvan is ongeveer 7,9 miljoen euro bestemd voor de exploitatie (kapitaallasten, personeelslasten, huisvesting etc.). Dat betekent weer dat zo'n 2,3 miljoen bestemd is om de programma's hun activiteiten te kunnen laten uitvoeren; hiervan is een deel overigens bestemd voor zogenaamde niet-beïnvloedbare posten zoals contributies, lidmaatschappen e.d.

Financiële positie

Hierna een overzicht van de financiële positie per 31 december 2018,
Dit overzicht richt zich in het bijzonder op de middelen die beschikbaar zijn voor de financiering van het werkkapitaal.

	2018	2017	Mutatie 2018
Middelen op lange termijn			
Eigen vermogen	924.709	827.232	97.476
Voorzieningen	127.135	179.388	-52.253
Langlopende schulden	5.532.206	5.772.737	-240.531
	<hr/>	<hr/>	<hr/>
	6.584.050	6.779.357	-195.308
Vastgelegd op lange termijn			
Vaste activa	8.672.802	8.748.619	-75.817
	<hr/>	<hr/>	<hr/>
Netto werkkapitaal	-2.088.752	-1.969.262	-119.491
	<hr/> <hr/>	<hr/> <hr/>	<hr/> <hr/>
Middelen op korte termijn			
Schulden in verband met financieringsprojecten	1.855.787	881.862	973.925
Schulden aan leveranciers	1.348.639	1.366.771	-18.132
Schulden inzake belastingen, premies sociale verzekeringen en pensioenen	464.834	453.427	11.407
Overige schulden en overlopende passiva	3.735.013	2.799.055	935.959
	<hr/>	<hr/>	<hr/>
	7.404.273	5.501.116	1.903.160
	<hr/>	<hr/>	<hr/>
Beschikbaar	5.315.522	3.531.854	1.783.669
	<hr/> <hr/>	<hr/> <hr/>	<hr/> <hr/>
Aangewend voor			
Vorderingen	999.353	958.591	40.761
Liquide middelen	4.316.168	2.573.262	1.742.905
	<hr/>	<hr/>	<hr/>
	5.315.521	3.531.854	1.783.666
	<hr/> <hr/>	<hr/> <hr/>	<hr/> <hr/>

Balans per 31 december 2018
voor resultaatbestemming

2018

2017

A. VASTE ACTIVA

I. Materiële vaste activa

1. Gebouwen	€ 8.443.271	€ 8.535.514
2. Inventaris	€ 160.024	€ 157.596
3. Hardware	€ 57.999	€ 41.996
4. Software	€ 0	€ 202
5. Verbouwingen	€ 11.507	€ 13.311
	<hr/>	<hr/>
	€ 8.672.802	€ 8.748.619

B. VLOTTENDE ACTIVA

I. Vorderingen	€ 689.963	€ 432.501
II. Overige vorderingen en overlopende activa	€ 309.390	€ 526.090
III. Liquide middelen	€ 4.316.168	€ 2.573.262
	<hr/>	<hr/>
	€ 5.315.521	€ 3.531.854

Totaal activa € 13.988.322 € 12.280.472

PASSIVA**C. EIGEN VERMOGEN**

I. Bestemmingsreserve	€ 367.855	€ 484.572
II. Overige reserve	€ 459.377	€ 233.556
III. Exploitatiesaldo	€ 97.477	€ 109.104
	<hr/>	<hr/>
	€ 924.709	€ 827.232

D. VOORZIENINGEN

I. Pensioenen	€ 22.257	€ 22.257
III. Personele verplichtingen	€ 104.878	€ 157.131
	<hr/>	<hr/>
	€ 127.135	€ 179.388

E. LANGLOPENDE SCHULDEN

I. Langlopende geldlening	€ 5.532.206	€ 5.772.737
---------------------------	-------------	-------------

F. KORTLOPENDE SCHULDEN

I. Financieringsprojecten	€ 1.855.787	€ 881.862
II. Crediteuren	€ 1.348.639	€ 1.366.771
III. Belastingen, premies sociale verzekeringen	€ 464.834	€ 453.427
V. Overige schulden en overlopende passiva	€ 3.735.013	€ 2.799.055
	<hr/>	<hr/>
	€ 7.404.273	€ 5.501.116

Totaal passiva € 13.988.322 € 12.280.471

Staat van baten en lasten 2018	Werkelijke cijfers 2018	Begroting 2018	Werkelijke cijfers 2017
A. Baten			
I. Contributies	9.322.777	9.322.778	9.104.534
II. Verhuur	285.667	358.272	336.138
III. Programma's	222.320	220.000	217.206
IV. Overige baten	1.101.297	10.000	4.408.988
Totaal	€ 10.932.061	€ 9.911.050	€ 14.066.866
B. Lasten			
I. Projectkosten programma's en directie	3.796.757	3.093.500	6.908.096
II. Personeelskosten	5.635.330	5.347.193	5.459.004
III. Huisvestingskosten	343.276	386.750	546.148
IV. Algemene kosten	449.563	478.500	454.098
V. Kosten diensten	282.967	212.500	215.035
VI. Afschrijvingen vaste activa	169.050	187.243	161.006
VII. Onvoorzien	-	50.000	24.715
Totale bedrijfslasten	€ 10.676.943	€ 9.755.686	€ 13.768.102
Resultaat voor financiële baten en lasten	€ 255.118	€ 155.364	€ 298.764
C. Financiële baten en lasten			
I. Rentebaten	2.782	10.000	5.613
II. Rentelasten	161.960	165.365	197.541
III. Overige baten en lasten	1.537-	-	2.268-
Saldo financiële baten en lasten	€ 157.641-	€ 155.365-	€ 189.659-
Resultaat voor resultaatbestemming	€ 97.477	€ -	€ 109.104
Voorstel resultaatbestemming			
Onttrekking bestemmingsreserve NWB-impuls DWA		-	58.000-
Onttrekking bestemmingsreserve Grondstoffenfabriek		-	50.000-
Onttrekking bestemmingsreserve Upgrade gebouw		-	200.000-
Toevoeging bestemmingsfonds WGC gelden		-	1.283
Toevoeging bestemmingsreserve Digitalisering 'Het Waterschap'		-	30.000
Toevoeging bestemmingsreserve Investering Climate Adaptation		-	100.000
Toevoeging bestemmingsreserve Digitalisering		-	60.000
Toevoeging bestemmingsreserve Informatisering/automatisering	60.000		
Totaal resultaatbestemming	€ 60.000	€ -	€ 116.717-
Dotatie/Onttrekking overige reserve	€ 37.477	€ -	€ 225.821

Kasstroomoverzicht 2018**2018****2017**

	EUR	EUR	EUR	EUR
Kasstroom uit operationele activiteiten				
Resultaat voor financiële baten en lasten		256.655		301.032
<i>Aanpassingen voor:</i>				
Afschrijvingen op materiële vaste activa	169.049		161.006	
Onttrekking voorzieningen	-17.161		-2.268	
Dotatie/vrijval voorzieningen	-35.092		54.925	
		116.796		213.663
<i>Verandering in werkkapitaal:</i>				
Vorderingen	-40.761		-600.054	
Kortlopende schulden (exclusief financieringsprojecten)	929.235		365.019	
		888.474		-235.035
Kasstroom uit bedrijfsoperaties		1.261.925		279.660
Ontvangen rente	2.782		5.613	
Betaalde rente	-161.960		-197.541	
		-159.178		-191.928
Kasstroom uit operationele activiteiten		1.102.747		87.732
Kasstroom uit investeringsactiviteiten				
Investerings in materiële vaste activa		-93.232		-97.071
Kasstroom uit financieringsactiviteiten				
Afname financieringsprojecten	973.925		157.673	
Aflossing langlopende schulden	-240.531		-240.531	
		733.394		-82.858
Toename/ (afname) geldmiddelen		1.742.909		-92.197
Mutatie geldmiddelen				
Toename/(afname) geldmiddelen		2.573.262		2.665.465
		1.742.905		-92.203
Geldmiddelen per 31 december 2018		4.316.168		2.573.262

Toelichting op de jaarrekening

Algemene toelichting

De Unie van Waterschappen, gevestigd te Den Haag, is de vereniging van alle waterschappen in Nederland en is de werkgeversorganisatie van ongeveer 11.000 waterschapsmedewerkers bij 21 waterschappen. De waterschappen zijn verantwoordelijk voor het regionale waterbeheer.

Unie van Waterschappen is feitelijk en statutair gevestigd op Koningskade 40, 2596 AA te Den Haag, en is ingeschreven bij het handelsregister onder nummer 40407706.

Voor de uitvoering van de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen in de (semi)publieke sector (WNT) heeft de Unie zich gehouden aan de Beleidsregel toepassing WNT en deze als normenkader bij het opmaken van deze jaarrekening gehanteerd.

Schattingen

Bij toepassing van de grondslagen en regels voor het opstellen van de jaarrekening vormt de leiding van Unie van Waterschappen zich verschillende oordelen en schattingen die essentieel kunnen zijn voor de in de jaarrekening opgenomen bedragen. Indien het voor het geven van het in artikel 2:362 lid 1 BW vereiste inzicht noodzakelijk is, is de aard van deze oordelen en schattingen inclusief de bijbehorende veronderstellingen opgenomen bij de toelichting op de desbetreffende jaarrekeningposten.

Verbonden partijen

Als verbonden partij worden alle rechtspersonen aangemerkt waarover overheersende zeggenschap, gezamenlijke zeggenschap of invloed van betekenis kan worden uitgeoefend. Ook rechtspersonen die overwegende zeggenschap kunnen uitoefenen worden aangemerkt als verbonden partij. Ook de statutaire directieleden, andere sleutelfunctionarissen in het management van of de moedermaatschappij van Unie van Waterschappen en nauwe verwanten zijn verbonden partijen.

Transacties van betekenis met verbonden partijen worden toegelicht voor zover deze niet onder normale marktvoorwaarden zijn aangegaan. Hiervan wordt toegelicht de aard en de omvang van de transactie en andere informatie die nodig is voor het verschaffen van het inzicht.

Grondslagen voor de waardering van activa en passiva

Deze jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de Richtlijn voor de jaarverslaggeving 640 Organisaties zonder winststreven. De jaarrekening is opgesteld in €.

De waardering van activa en passiva en de bepaling van het resultaat vinden plaats op basis van historische kosten. Tenzij bij de desbetreffende grondslag voor de specifieke balanspost anders wordt vermeld, worden de activa en passiva opgenomen tegen nominale waarde.

De baten en lasten worden toegerekend aan de periode waarop deze betrekking hebben.

Baten worden slechts opgenomen voor zover zij op balansdatum zijn gerealiseerd.

Exploitatiesubsidies worden ten gunste van de staat van baten en lasten gebracht van het jaar ten laste waarvan de gesubsidieerde bestedingen komen of waarin de baten zijn gederfd dan wel het exploitatietekort zich heeft voorgedaan.

Verplichtingen en mogelijke verliezen die hun oorsprong vinden voor het einde van het verslagjaar, worden in acht genomen indien zij voor het opmaken van de jaarrekening bekend zijn geworden.

Materiële vaste activa

De materiële vaste activa worden gewaardeerd op verkrijgingsprijs verminderd met de cumulatieve afschrijvingen en indien van toepassing met bijzondere waardeverminderingen.

De afschrijvingen worden gebaseerd op de geschatte economische levensduur en worden berekend op basis van een vast percentage van de verkrijgingsprijs, rekening houdend met een eventuele restwaarde.

Onderhoudskosten worden als last in de staat van baten en lasten verwerkt in het jaar waarop ze betrekking hebben.

Er wordt afgeschreven vanaf het moment van ingebruikneming. Op terreinen wordt niet afgeschreven.

Bijzondere waardeverminderingen

Voor materiële vaste activa is per balansdatum beoordeeld of er aanwijzingen zijn dat deze activa onderhevig is aan bijzondere waardeverminderingen. Als dergelijke indicaties aanwezig zijn, wordt de realiseerbare waarde van het actief geschat. De realiseerbare waarde is de hoogste van de bedrijfswaarde en de opbrengstwaarde.

Wanneer de boekwaarde van een actief hoger is dan de realiseerbare waarde, wordt een bijzonder waardeverminderingverlies verantwoord voor het verschil tussen de boekwaarde en de realiseerbare waarde

Vorderingen en overlopende activa

De vorderingen worden bij eerst verwerking opgenomen tegen de reële waarde en vervolgens gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs.

De reële waarde en geamortiseerde kostprijs zijn gelijk aan de nominale waarde. Noodzakelijk geachte voorzieningen voor het risico van oninbaarheid worden in mindering gebracht. Deze voorzieningen worden bepaald op basis van individuele beoordeling van de vordering.

De vorderingen hebben een looptijd van maximaal één jaar.

Liquide middelen

De liquide middelen staan, voor zover niet anders vermeld, ter vrije beschikking.

Bestemmingsreserves

De bestemmingsreserves bestaan uit het deel van het eigen vermogen dat het bestuur van de vereniging heeft afgezonderd, omdat daaraan een beperktere bestedingsmogelijkheid is gegeven dan gezien haar doelstelling zou zijn toegestaan.

Voorzieningen

De voor het personeel geldende pensioenregelingen worden gefinancierd door afdrachten aan de pensioenuitvoerder. De verschuldigde premie wordt als last in de staat van baten en lasten verantwoord. Wanneer de reeds betaalde premiebedragen de verschuldigde premie overtreffen, wordt het meerdere opgenomen als overlopend actief voor zover sprake zal zijn van de terugbetaling door het fonds of van verrekening met in de toekomst verschuldigde premies.

Indien er, naast de verplichting voor periodieke pensioenpremies, een verplichting bestaat voor per balansdatum opgebouwde pensioenrechten (backserviceverplichtingen), wordt de verplichting in de balans opgenomen tegen de contante waarde.

De voor het personeel geldende pensioenregelingen worden gefinancierd door afdrachten aan de pensioenuitvoerder. De verschuldigde premie wordt als last in de staat van baten en lasten verantwoord. Wanneer de reeds betaalde premiebedragen de verschuldigde premie overtreffen, wordt het meerdere opgenomen als overlopend actief voor zover sprake zal zijn van de terugbetaling door het fonds of van verrekening met in de toekomst verschuldigde premies.

Indien er, naast de verplichting voor periodieke pensioenpremies, een verplichting bestaat voor

per balansdatum opgebouwde pensioenrechten (backserviceverplichtingen), wordt de verplichting in de balans opgenomen tegen de contante waarde.

Ultimo boekjaar waren er voor de vereniging geen pensioenvorderingen en geen verplichtingen naast de betalingen van de jaarlijks aan de pensioenuitvoerder verschuldigde premie.

De dekkingsgraad van ABP per eind december 2018 was 97,0% ten opzichte van een vereiste van 128,2%. ABP heeft per eind maart 2018 een herstelplan ingediend bij DNB (deze is gecontroleerd en goedgekeurd door DNB) en verwacht binnen 10 jaar vanaf eind 2017 de minimale dekkingsgraad van 128,2% te bereiken, zonder dat daar beleidsaanpassingen voor nodig zijn.

Voorzieningen worden gevormd voor in rechte afdwingbare of feitelijke verplichtingen die op de balansdatum bestaan waarbij het waarschijnlijk is dat een uitstroom van middelen noodzakelijk is en waarvan de omvang op betrouwbare wijze is te schatten.

De voorzieningen worden gewaardeerd tegen de beste schatting van de bedragen die noodzakelijk zijn om de verplichtingen per balansdatum af te wikkelen.

Wanneer verplichtingen naar verwachting door een derde zullen worden vergoed, wordt deze vergoeding als een actief in de balans opgenomen indien het waarschijnlijk is dat deze vergoeding zal worden ontvangen bij de afwikkeling van de verplichting.

De voorziening jubilea wordt opgenomen tegen de contante waarde van de verwachte uitkeringen gedurende het dienstverband. Bij de berekening van de voorziening wordt onder meer rekening gehouden met verwachte salarisstijgingen en de blijfkans. Bij het contant maken is 4% (2017: 4%) als disconteringsvoet gehanteerd.

Schulden

Opgenomen leningen en schulden worden bij de eerste verwerking opgenomen tegen reële waarde en vervolgens gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs. Daar waar geen sprake is van (dis)agio en transactiekosten, is de geamortiseerde kostprijs gelijk aan de nominale waarde. Schulden zijn gerangschikt onder de kortlopende schulden als deze binnen 12 maanden na balansdatum kunnen worden opgeëist en onder de langlopende schulden als dit niet het geval is.

Financiële instrumenten en risicobeheersing marktrisico

De Unie is hoofdzakelijk actief binnen Nederland. Eventuele buitenlandse transacties worden hoofdzakelijk verricht in euro's en er worden geen posities in vreemde valuta aangehouden. Hiermee is valutarisico beperkt.

De Unie loopt een beperkt renterisico over de rentedragende vorderingen (banktegoeden) en langlopende hypotheeklening. Er worden geen financiële derivaten of renteswaps gecontracteerd om de risico's af te dekken.

De Unie heeft geen significante concentraties van kredietrisico. Voor liquiditeitsrisico's is bij de NWB bank een kredietfaciliteit ad € 2.000.000 beschikbaar.

Grondslagen voor het opstellen van het kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de indirecte methode. De geldmiddelen in het kasstroomoverzicht bestaan uit de liquide middelen, met uitzondering van deposito's met een looptijd langer dan drie maanden. Kasstromen in vreemde valuta zijn omgerekend tegen een geschatte gemiddelde koers. Koersverschillen op geldmiddelen worden afzonderlijk in het kasstroomoverzicht getoond. Ontvangsten en uitgaven uit hoofde van interest, ontvangen dividenden en winstbelastingen zijn opgenomen onder de kasstroom uit operationele activiteiten. Betaalde dividenden zijn opgenomen onder de kasstroom uit financieringsactiviteiten. De verkrijgingsprijs van de verworven groepsmaatschappij is opgenomen onder de kasstroom uit investeringsactiviteiten, voor zover betaling in geld heeft plaatsgevonden. De geldmiddelen die in de verworven groepsmaatschappij aanwezig zijn, zijn op de aankoopprijs in mindering gebracht. Transacties waarbij geen instroom of uitstroom van

kasmiddelen plaatsvindt, waaronder financiële leasing, zijn niet in het kasstroomoverzicht opgenomen. De waarde van de gerelateerde activa en leaseverplichting zijn in de toelichting van balansposten verantwoord.

De betaling van de leasetermijnen uit hoofde van het financiële leasingcontract zijn voor het gedeelte dat betrekking heeft op de aflossing als een uitgave uit financieringsactiviteiten aangemerkt en voor het gedeelte dat betrekking heeft op de interest als een uitgave uit operationele activiteiten

Toelichting op de onderscheiden posten van de balans

A. VASTE ACTIVA

I. Materiële vaste activa

Het verloop van de materiële vaste activa kan als volgt worden weergegeven:

	Boekwaarde per 01-01-18	Investing 2018	Afschrijving 2018	Boekwaarde per 31-12-18
1. Gebouwen en terreinen	8.535.514	-	-92.243	8.443.271
2. Inventaris	157.596	51.070	-48.642	160.024
3. Hardware	41.996	42.162	-26.159	57.999
4. Software	202	-	-202	0
5. Verbouwingen	13.311	-	-1.804	11.507
Totaal	€ 8.748.619	€ 93.232	€ 169.049-	€ 8.672.802

Toelichting Materiële vaste activa:

	Aanschafwaarde	Cumulatieve afschrijvingen	Cumulatieve waardevermindering	Boekwaarde per 31-12-18
Gebouwen en terreinen	13.435.754	2.223.152	2.769.331	8.443.271
Inventaris	1.208.727	1.048.703	-	160.024
Hardware	396.323	338.323	-	58.000
Software	201.980	201.980	-	-
Verbouwingen	18.038	6.531	-	11.507

De verwachte economische levensduur voor gebouwen bedraagt 50 jaren. Op grond wordt niet afgeschreven.

De verwachte economische levensduur voor de overige inventaris bedraagt 7 jaren. Percentage van 14,29%

De verwachte economische levensduur voor hardware en software bedraagt 3 jaren. Percentage van 33,33%

De verwachte economische levensduur voor verbouwingen bedraagt 10 jaren. Percentage van 10%

B. VLOTTENDE ACTIVA

I. Vorderingen

Deze post is als volgt te specificeren:

	Per 31-12-2018	Per 31-12-2017
Waterschappen	98.923	16.034
Derden	591.040	416.467
	689.963	432.501
Af: Voorziening voor oninbaarheid	-	-
Totaal	€ 689.963	€ 432.501

II. Overige vorderingen en overlopende activa

	Per 31-12-2018	Per 31-12-2017
Vooruitbetaalde en nog te ontvangen posten	246.776	287.874
Nog te factureren posten	8.218	25.000
Omzetbelasting	40.607	205.195
Variabele beloning conform CAO	13.789	8.021
Totaal	€ 309.390	€ 526.090

III. Liquide middelen.

	Per 31-12-2018	Per 31-12-2017
Nederlandse Waterschapsbank N.V., betaalrekeningen	2.763.805	522.836
ING	1.552.085	2.050.187
Kas	278	240
Totaal	€ 4.316.168	€ 2.573.262

In 2016 is de bestedingsruimte bij de Nederlandse Waterschapsbank vergroot naar €2.000.000 credit.

PASSIVA

C. Eigen vermogen

I. Bestemmingsreserve

Het verloop van de bestemmingsreserve kan als volgt worden weergegeven:

	Stand per 1-1-2018	Bij	Af	Stand per 31-12-2018
NWB Impuls DWA	58.000	0	58.000-	0
Grondstoffenfabriek	50.000	0	50.000-	0
Upgrade gebouw	300.000	0	200.000-	100.000
WGC gelden	76.572	1.283	-	77.855
Modernisering Waterschap	-	30.000	-	30.000
Investering climate adaption	-	100.000	-	100.000
Digitalisering	-	60.000	-	60.000
	€ 484.572	€ 191.283	€ 308.000-	€ 367.855

De mutaties in de bestemmingsreserves vloeien voort uit bestemming van het resultaat voorgaand boekjaar

II. Overige reserve

Het verloop van het verenigingsvermogen kan als volgt worden weergegeven:

	Stand per 1-1-2018	Bij	Af	Stand per 31-12-2018
Saldo aanvang boekjaar	233.556	-	-	233.556
Resultaat vorig boekjaar	-	225.821	-	225.821
	€ 233.556	€ 225.821	€ -	€ 459.377

III. Exploitatiesaldo

Het verloop van de exploitatiesaldo kan als volgt worden weergegeven:

	Stand per 1-1-2018	Bij	Af	Stand per 31-12-2018
Resultaat vorig boekjaar	109.104		109.104-	-
Resultaat huidig boekjaar	-	97.477		97.477
	€ 109.104	€ 97.477	€ 109.104-	€ 97.477

D. VOORZIENINGEN

Het verloop van de voorzieningen kan als volgt worden weergegeven:

	Stand per 1-1-2018	Bij Toevoegingen	Af Vrijval	Af Onttrekkingen	Stand per 31-12-2018
1. Pensioenen	22.257				22.257
2. Voorziening WW	52.253		35.092-	17.161-	0-
3. Jubilea voorziening	104.878				104.878
	€ 179.388	€ -	€ 35.092-	€ 17.161-	€ 127.135

De voorziening Pensioenen betreft een pensioenvoorziening in eigen beheer van één oud-medewerker.

De voorziening WW betreft de voorziening in het kader van het eigenrisicodragerschap voor de Werkloosheidswet; de vereniging betaalt de kosten van WW-uitkering van werkloos geworden (ex)werknemers. De in 2017 ontstane verplichting tot WW uitkering is gedurende 2018 tot een einde gekomen, daarmee kan de voorziening komen te vervallen.

De jubilea voorziening betreft de voorziening voor jubileumuitkeringen aan de medewerkers.

Bij de berekening van de voorziening is rekening gehouden met een vertrek kans van de medewerkers.

De pensioenvoorziening en de jubileavoorziening dienen in overwegende mate als langlopend te worden beschouwd.

E. LANGLOPENDE SCHULDEN

I. Langlopende leningen

Per 31 december 2018 zijn de volgende langlopende leningen aanwezig:

	Per 31-12-2017	Aflossing boekjaar	Stand per 31-12-2018
Nederlandse Waterschapsbank N.V.	5.772.737	240.531	5.532.206
Totaal	€ 5.772.737	€ 240.531	€ 5.532.206

Betreft een een in 2017 afgesloten geldlening onder voorwaarde van borgstelling waterschappen voor een bedrag van €6.013.269. De rente over deze lening bedraagt 2,75% en is vastgesteld tot en met 2 mei 2042. De gebouwen en terreinen dienen als zekerheid voor deze lening. De jaarlijkse aflossing bedraagt €240.531. Deze aflossing is ingegaan op 2 mei 2018.

F. KORTLOPENDE SCHULDEN

I. Financieringsprojecten

Deze post is als volgt te specificeren:

	Per 31-12-2018	Per 31-12-2017
Financieringsprojecten	1.855.787	881.862
Totaal	€ 1.855.787	€ 881.862

Deze post is per ultimo 2018 als volgt te specificeren:

	Bestede kosten	Gefactureerde termijnen	Saldo per 31-12-18
Bever- Muskusratten	15.222.024	16.082.425	860.401
Stimuleringsbudget Emissiebeperking Glastuinbouw	822.000	961.000	139.000
Project SamenWAW	20.007	158.207	138.200
Circular Challenge	-	125.000	125.000
Gezamenlijke communicatie	928.069	1.044.303	116.234
Diwanet	116.228	225.224	108.996
Kingfisher - WS DOD	13.169	104.865	91.696
Aanpassing Belastingstelsel	301.590	379.469	77.879
Glami	307.150	348.435	41.285
Innovatieplatform Unie	50.000	90.164	40.164
Databeheer bedrijfsvergelijkingen	146.160	180.000	33.840
VROM DGM Klimaatcoörd	94.840	117.216	22.376
Fuwater	80.937	94.671	13.734
Bouwbestekken	238.307	250.793	12.487
EUWMA	52.178	72.013	19.835
XBRL-EMU	26.537	34.231	7.694
Regionale Uitvoeringsdiensten	26.691	30.222	3.531
Ziektekostenverzekering	71.565	75.000	3.435
Totaal	€ 18.517.451	€ 20.373.238	€ 1.855.787

II. Crediteuren

Deze post is als volgt te specificeren:

	Per 31-12-2018	Per 31-12-2017
Derden	533.216	622.407
Waterschappen	815.424	744.364
Totaal	€ 1.348.639	€ 1.366.771

III. Belastingen, premies sociale verzekeringen en pensioenen

Deze post is als volgt te specificeren:

	Per 31-12-2018	Per 31-12-2017
Loonheffing	389.685	374.802
Pensioenpremies	75.149	78.625
Totaal	€ 464.834	€ 453.427

V. Overige schulden en overlopende passiva

Deze post is als volgt te specificeren:

	Per 31-12-2018	Per 31-12-2017
Te betalen project- en overige kosten	1.029.891	1.082.349
Te betalen advieskosten		27.500
Te betalen energiekosten		7.250
Vooruitgefactureerde bedragen		-
Vooruitontvangen bedragen	2.559.894	1.576.562
Vooruitontvangen huur	3.500	-
Reservering vakantiedagen	141.728	105.394
Totaal	€ 3.735.013	€ 2.799.055

De vooruitontvangen bedragen betreffen hoofzakelijk ontvangen subsidievoorschotten, waar nog geen uitgaven tegenover staan. Zie ook subsidiebatens en kosten in de staat van baten en lasten.

De subsidies worden in alle gevallen gefinancierd door overheidsorganisaties (centraal en decentraal) en koepelorganisaties. De daaraan gestelde voorwaarden zijn veelal inhoudelijk van aard en houden in dat er doorgaans 13 weken na afloop een inhoudelijke rapportage en verantwoording dient te worden gedaan, waarna de subsidie wordt vastgesteld. Subsidie Greendeal heeft een looptijd tot ultimo 2018 en hiervan wordt eindverantwoording in het eerste kwartaal 2019 ingediend. Binnen de andere subsidies worden in 2019 e.v. nog activiteiten ontplooid en vindt eindverantwoording later plaats.

In 2018 zijn een aantal nieuwe subsidies danwel bedragen toegekend, te weten: Bluedeal (9,4 miljoen euro), Interbestuurlijk programma (1,5 miljoen euro), Aquathermie (0,9 miljoen euro) en overige (0,6 miljoen euro). Veelal gaat het hier om meerjarige toekenningen. Voor Bluedeal en IBP oefent de Unie een penvoerende rol uit.

Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen

De verplichtingen uit hoofde van met derden aangegane leaseovereenkomsten van bedrijfsauto, kopieerapparatuur, koffieapparaten en schoonmaak bedragen in totaal € 189.694

Hiervan vervalt na 1 jaar € 97.612 en het overige binnen 5 jaar.

	Verloopt binnen 1 jaar	Verloopt binnen 1 tot 5 jaar
Leaseauto	8.798	4.399
Kopieerapparatuur	33.686	84.216
Koffieapparaten	20.805	3.467
Schoonmaak	34.323	-
	<u>97.612</u>	<u>92.082</u>

Voorstel resultaatbestemming

Wij stellen voor de resultaten aan de navolgende reserves te onttrekken/bestemmen:

Exploitatieresultaat	97.477
Onttrekken bestemmingsreserves	
NWB-Impuls voor DWA	
Grondstoffenfabriek	
Upgrade gebouw	
	<u>97.477</u>
Dotaties bestemmingsreserves	
Informatisering / automatisering (werkplek 2.0)	-60.000
Modernisering 'Het Waterschap'	
Investering Climate Adaptation	
Digitalisering	
WGC ontvangst 2017	
Dotatie aan overige reserve	<u>37.477</u>

Toelichting op de onderscheiden posten van de staat van baten en lasten	Werkelijke cijfers 2018	Begroting 2018	Werkelijke cijfers 2017
A. Baten			
Opbrengst overige publicaties	222.320	220.000	217.206
<u>III. Programma's</u>	€ 222.320	€ 220.000	€ 217.206
Overige opbrengsten	270.889	10.000	490.276
Subsidie Omgevingswet	249.600	-	3.749.970
Subsidie Smart Polder	23.631-	-	19.941
Subsidie Green Deal	303.548	-	96.040
Subsidie VNG Kingfisher II RVO	47.681	-	6.621
Subsidie NWB Kingfisher	1.380	-	46.140
Subsidie Blue Deal	240.256	-	-
Subsidie IBP	1.176	-	-
Overige subsidies	10.398	-	-
<u>IV. Overige baten</u>	€ 1.101.297	€ 10.000	€ 4.408.988
B. Lasten			
Moderne Overheid	591.642	620.000	724.308
Vereniging en Communicatie	1.044.409	1.013.500	647.418
Innovatie en Internationaal	744.697	863.000	1.037.986
Waterbeleid	181.548	237.000	225.323
BJZ	51.017	70.000	51.671
Directie	353.036	290.000	302.679
Kosten subsidie Omgevingswet	249.600	-	3.749.970
Kosten subsidie Smart Polder	23.631-	-	19.941
Kosten subsidie Green Deal	303.548	-	96.040
Kosten subsidie VNG Kingfisher II RVO	47.681	-	6.621
Kosten subsidie NWB Kingfisher	1.380	-	46.140
Kosten subsidie Blue Deal	240.256	-	-
Kosten subsidie IBP	1.176	-	-
Kosten overige subsidies	10.398	-	-
<u>I. Projectkosten programma's</u>	€ 3.796.757	€ 3.093.500	€ 6.908.096
Salariskosten	4.839.900	4.306.851	4.621.546
Pensioenlasten	678.214	608.907	658.670
Uitzendkrachten	197.441	147.500	143.271
Sociale lasten	489.950	445.088	469.979
Wervingskosten	5.485	1.250	3.635
Overige personeelskosten	132.873	87.710	109.595
Opleidingskosten	67.969	108.069	77.908
Reis- en verblijfkosten	127.741	140.000	145.075
Terug ontvangen salarissen	851.990-	498.182-	822.928-
Dotatie/ Onttrekking voorziening personele verplichtingen	52.253-	-	52.253
<u>II. Personeelskosten</u>	€ 5.635.330	€ 5.347.193	€ 5.459.004
Bezoldiging bestuurders			€ 172.562
Gemiddeld aantal fte	68,7		70,4
Moderne Overheid	10,2		9,4
Vereniging en Communicatie	9,6		6,4
Innovatie en Internationaal	9,3		6,9
Waterbeleid	10,4		7,7
BJZ	4,4		4,0
Bedrijfsvoering	14,4		14,3
Algemeen Directeur	1,0		1,0
Directeur (gedetacheerd)	1,0		1,0
Strategisch Beleidsadviseur	2,0		1,0

Toelichting op de onderscheiden posten van de staat van baten en lasten	Werkelijke cijfers 2018	Begroting 2018	Werkelijke cijfers 2017
Schoonmaak	89.099	90.250	84.616
Energie	82.571	85.500	82.975
Onderhoud gebouw	97.556	112.000	92.370
Belastingen	29.608	32.000	31.747
Kantoor Brussel	31.230	50.000	29.454
Beveiliging gebouw	12.402	17.000	19.800
Overige huisvestingskosten	810	-	205.187
III. Huisvestingskosten	€ 343.276	€ 386.750	€ 546.148
Leaseauto	9.298	7.000	8.560
Kantoorkosten	177.435	193.000	186.425
Telefoonkosten	89.508	100.000	93.265
Accountants- en advieskosten	87.356	77.500	79.301
Documentatie	36.730	40.000	29.191
Portokosten / drukwerk	17.604	26.000	27.527
Contributies en abonnementen	-	-	1.406
Verzekeringen	31.632	35.000	28.423
IV. Algemene kosten	€ 449.563	€ 478.500	€ 454.098
Restaurant	163.295	106.500	134.779
Receptie	75.536	60.000	70.506
Lasten verhuur	8.136	10.000	9.750
Stichting Schildhuisfonds	36.000	36.000	-
VI. Kosten diensten	€ 282.967	€ 212.500	€ 215.035
Afschrijvingslasten gebouwen	92.243	92.243	92.243
Afschrijvingslasten hardware	26.159	35.000	23.186
Afschrijvingslasten software	202	5.000	252
Afschrijvingslasten overige inventaris	48.642	30.000	43.520
Afschrijvingslasten nieuwe investeringen	1.804	25.000	1.804
VII. Afschrijvingen vaste activa	€ 169.050	€ 187.243	€ 161.006
Onvoorzien		50.000	24.715
VIII. Onvoorzien	€ -	€ 50.000	€ 24.715
C. Financiële baten en lasten			
Rente betaalrekeningen	2.782	€ 10.000	5.613
I. Rentebaten	€ 2.782	€ 10.000	€ 5.613
Rente hypothecaire lening	160.937	165.365	196.747
Financiële lasten	1.023		794
II. Rentelasten	€ 161.960	€ 165.365	€ 197.541
Onttrekking pensioenvoorziening	1.537-	-	2.268-
III. Overige lasten	€ 1.537-	€ -	€ 2.268-

Resultaten

De gegevens zijn ontleend aan de staat van baten en lasten.
Bedragen in EURO 1.000.

Omschrijving		Werkelijk 2018		Begroting 2018		Overschrijding 2018		Toelichting op de verschillen versus begroting 2018	
I.	Contributies	9.323	85,3%	9.323	94,1%	0-	0,00%		
II.	Verhuur	286	2,6%	358	3,6%	73-	-20,27%	Er is in 2018 sprake geweest van leegstand	
III.	Opbrengst overige publicaties	222	2,0%	220	2,2%	2	1,05%		
IV.	Overige baten	1.101	10,1%	10	0,1%	1.091	100,00%	Met name subsidiebaten	
BATEN		10.932	100,0%	9.911	100,0%	1.021	10,30%		
I.	Projectkosten programma's en directie	3.797	34,7%	3.094	31,2%	703	22,73%	Met name subsidiekosten	
II.	Personeelskosten	5.635	51,5%	5.347	54,0%	288	5,39%	Grotendeels toe te rekenen aan cao verhoging	
III.	Huisvestingskosten	343	3,1%	387	3,9%	43-	-11,24%		
IV.	Algemene kosten	450	4,1%	479	4,8%	29-	-6,05%		
V.	Kosten diensten	283	2,6%	213	2,1%	70	33,16%		
VI.	Afschrijvingen vaste activa	169	1,5%	187	1,9%	18-	-9,72%		
LASTEN		10.677	97,7%	9.706	97,9%	971	10,01%		
VII.	Onvoorzien	-		50	0,5%	50-	-100,00%	Geen onvoorziene uitgaven	
RESULTAAT VOOR FINANCIËLE BATEN EN LASTEN		255	2,3%	155	1,6%	100	64,21%		
I.	Rentebaten	3	0,0%	10	0,1%	7-	-72,18%		
II.	Rentelasten	162	1,5%	165	1,7%	3-	-2,06%		
III.	Overige lasten	2-	0,0%	-		2-			
Saldo Financiële baten en lasten		158-	-1,4%	155-	-1,6%	2-	1,46%		
EXPLOITATIERESULTAAT		97	0,9%	0-	0,0%	97	100,00%		
Onttrekkingen via overig vermogen		97-	-0,9%	0	0,0%	97-	100,00%		

Publicatie in het kader van de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector

2018	Ingangsdatum dienstverband	Einddatum dienstverband	Omvang dienstverband	Beloning	Belastbare vaste en variabele onkostenvergoedingen	Voorzieningen betaalbaar op termijn	Uitkeringen wegens beëindiging van het dienstverband	Motivatie overschrijding van de norm	Totaal	Algemene maximum bezoldigingsnorm 2018
A.J.Vermuë	15-6-2010	n.v.t.	38 uur per week	148.996	3.442	15.038	-	n.v.t.	167.446	187.000
H.T.M. Pieper	01-11-2015	n.v.t.	n.v.t.	-	-	-	-	n.v.t.	-	n.v.t.
J.H. Oosters	1-1-2016	31-12-2018	n.v.t.	-	-	-	-	n.v.t.	-	n.v.t.
I.J.A. ter Woorst	1-1-2016	n.v.t.	n.v.t.	-	-	-	-	n.v.t.	-	n.v.t.
H.C. Klavers	1-1-2016	n.v.t.	n.v.t.	-	-	-	-	n.v.t.	-	n.v.t.
A.J.G. Poppelaars	1-4-2016	n.v.t.	n.v.t.	-	-	-	-	n.v.t.	-	n.v.t.
D.S. Schoonman	16-12-2016	n.v.t.	n.v.t.	-	-	-	-	n.v.t.	-	n.v.t.

2017	Ingangsdatum dienstverband	Einddatum dienstverband	Omvang dienstverband	Beloning	Belastbare vaste en variabele onkostenvergoedingen	Voorzieningen betaalbaar op termijn	Uitkeringen wegens beëindiging van het dienstverband	Motivatie overschrijding van de norm	Totaal	Algemene maximum bezoldigingsnorm 2017
A.J.Vermuë	15-6-2010	n.v.t.	38 uur per week	143.135,04	9.076,44	13.822,65	-	n.v.t.	166.034,13	181.000
H.T.M. Pieper	01-11-2015	n.v.t.	n.v.t.	-	-	-	-	n.v.t.	-	n.v.t.
J.H. Oosters	1-1-2016	n.v.t.	n.v.t.	-	-	-	-	n.v.t.	-	n.v.t.
I.J.A. ter Woorst	1-1-2016	n.v.t.	n.v.t.	-	-	-	-	n.v.t.	-	n.v.t.
H.C. Klavers	1-1-2016	n.v.t.	n.v.t.	-	-	-	-	n.v.t.	-	n.v.t.
A.J.G. Poppelaars	1-4-2016	n.v.t.	n.v.t.	-	-	-	-	n.v.t.	-	n.v.t.
D.S. Schoonman	16-12-2016	n.v.t.	n.v.t.	-	-	-	-	n.v.t.	-	n.v.t.

Overige gegevens

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

De jaarrekening is gecontroleerd door Alfa Accountants B.V. gevestigd te Nijkerk;
Zij zijn van voornemens een goedkeurende controleverklaring te verstrekken onder voorbehoud van goedkeuring van de jaarrekening door de ledenvergadering.

Statutaire bepaling inzake resultaatbestemming:

Ingevolge artikel 34 van de statuten staat het resultaat ter beschikking van de Algemene Ledenvergadering.